

Stanisław Kosowicz

Zagadnienie wolności wewnętrznej w kanonistyce okresu posoborowego

---

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 32/1-2, 119-126

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. STANISŁAW KOSOWICZ

ZAGADNIENIE WOLNOŚCI WEWNĘTRZNEJ W KANONISTYCE OKRESU POSOBOROWEGO

Wstęp. — 1. Wolność wewnętrzną wyboru dotycząca przedmiotu zgody małżeńskiej. — 2. Niezdolność kontrahentów do wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich spowodowana ograniczeniem wolności wewnętrznej. — 3. Zdolność wewnętrzną do wyboru kontrahenta. — Zakończenie.

Wstęp

W okresie posoborowym wśród kanonistów oraz w juryspruden-
cji rotalnej zaczęto więcej uwagi poświęcać władzom duchowym
człowieka. Wielkie zasługi położyły na tym polu psychiatria i psy-
chologia, gdyż osiągnięcia tych dyscyplin zmobilizowały kanoni-
stów i sędziów rotalnych do zainteresowania się — w większym
stopniu niż poprzednio — schorzeniami i chorobami psychicznymi
ograniczającym działanie rozumu i woli.

Okazało się, że przy uwzględnianiu psychicznej niezdolności do
małżeństwa stała się aktualna zasada św. Tomasza z Akwinu o
koniecznej zdolności stron do swobodnego wyboru przedmiotu zgo-
dy (*deliberatio*)¹. Św. Tomasz uważał, że zdolność tę mają z natu-
ry rzeczy dziewczęta w wieku 12 lat i chłopcy w wieku 14 lat.
Ponieważ czasy obecne przyniosły nowe, głębsze spojrzenie na psy-
chikę człowieka, ukazując jednocześnie wiele tajemnic z nią zwi-
ązanych dlatego też zainteresowanie kanonistów kwestią *deliberatio*
stało się aktualne. Należy podkreślić, że sędziowie rotalni doma-
gają się aby w orzecznictwie kościelnym korzystać z pewnej wie-
dzy psychiatrycznej², co także znalazło wyraz w przemówieniach
papieskich. Papież Pius XII na przykład w Allokucji z 13 kwietnia
1953 r. zwrócił uwagę na konieczność traktowania człowieka jako
złożonej z ciała i duszy istoty, która w swoim działaniu związana
jest wewnętrznymi ograniczeniami³. Podobnie znany audytor Roty
Rzymskiej H. Ewers zaznaczył, że w psychice trzeba dostrzec wol-

¹ *Summa theologiae* I—II— qu. 6, art. 2, ad. 2.

² H. Ewers, *De relationibus inter scientias psychologicas et ro-
talem iurisprudentiam potissimum recentiore*, Kościół i prawo 3(1984)
35.

³ Allokucja Piusa XII z 13 kwietnia 1953, AAS 45 (1953) 279.

ność wewnętrzną, która pozwala kontrolować czyny i ponosić za nie odpowiedzialność⁴.

Orzecznictwo rotalne rozpracowuje obecnie problem odpowiedzialnego rozeznania oceniającego (*discretio iudicii*) w oparciu o psychologię eksperymentalną, która dostarcza wiele bogatego materiału odnośnie do poznania rozumowego⁵. Drugim interesującym zagadnieniem wyłaniającym się z wyroków rotalnych po Soborze Watykańskim drugim jest kwestia wolności wewnętrznej człowieka (*libertas interna*), rozpatrywana przez kanonistów w oparciu o wiedzę psychiatryczną i psychologiczną. Pojęcie wolności wewnętrznej człowieka różnie jest ujmowane przez poszczególne szkoły psychologiczne⁶, przeżywające obecnie ewolucję⁷. Na ogół jednak znawcy wymieniają kilka rodzajów wolności: fizyczną, moralną, psychologiczną, polityczną⁸. Kanonistów i sędziów rotalnych interesuje wolność psychologiczna, którą określa się jako właściwość przejawiającą się w możliwości wyboru tego lub innego przedmiotu, czynienia lub nieczynienia w zależności od okoliczności skłaniających do działania⁹. W przypadku małżeństwa owa wolność dotyczy możliwości osoby do wyboru przedmiotu zgody, zrealizowania podjętych zobowiązań oraz swobodnego podjęcia decyzji odnośnie drugiego kontrahenta.

1. Wolność wewnętrzna wyboru dotycząca przedmiotu zgody małżeńskiej

Problemem wolności wewnętrznej osoby — oczywiście bez stosowania dzisiejszej terminologii — zajmował się już w starożytności chrześcijańskiej św. Augustyn¹⁰. Rozważania jego jednak nie były tak głębokie jak w dobie obecnej ze względu na mniejszą znajomość psychiki ludzkiej. Wraz z rozwojem kanonistyki i medycyny ujęcia wolności wewnętrznej człowieka są i z pewnością będą coraz nowe i pełniejsze. Ponieważ przedmiotem zgody małżeńskiej jest *traditio-acceptatio*, czyli przekazanie praw i przyjęcie istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1057 § 2 KPK), dlatego osoba decydująca się na wspólnotę życia musi znać podejmowane zobowiązania. To poznanie zakłada odpowiedni stopień rozeznania oceniającego (*descretio iudicii*). Jednocześnie znana zasada św. Tomasa z Akwinu głosi, że do zawarcia małżeństwa potrzebne jest więk-

⁴ H. Ewers, dz. cyt., s. 35.

⁵ P. Felici, *Indagine psicologica e cause matrimoniali*, W: *Perurbazioni psichiche e consenso matrimoniale nel diritto canonico*, Roma 1975, s. 1.

⁶ A. Ronco, *Introduzione alla psicologia*, t. 1, Roma 1976, s. 149.

⁷ Tamże, s. 152.

⁸ H. Ewers, dz. c., s. 41.

⁹ Tamże, s. 41.

¹⁰ *De gratia et libero arbitrio* C. 2, PL 44,882.

sze rozeznanie aniżeli do popełnienia grzechu ciężkiego¹¹. To „discretio” musi być u człowieka połączone z oceną własnego postępowania oraz z możliwością zrealizowania podjętej umowy. Człowiek obdarzony duszą nieśmiertelną posiada bowiem rozum i wolną wolę. Rozeznanie należy do intelektu, zaś decyzja dotycząca przyjęcia poznanych obowiązków należy do wolnej woli. Widzimy zatem, że rozeznanie oceniające skupia się wokół dwóch kwestii, mianowicie poznania i wolnego wyboru. Małżeństwo jest umową dwustronną, zobowiązującą i dlatego strony decydujące się na nie muszą podjąć zobowiązania w sposób wolny tzn. nie mogą być wtedy niczym wewnętrznym zdeterminowane.

Wyroki rotalne okresu posoborowego przynoszą bogaty materiał, świadczący o tym, że takie zdeterminowanie ma jednak często miejsce. Chodzi w tym wypadku o schorzenia, choroby psychiczne lub anomalie psychoseksualne, które albo zupełnie znoszą wolność wewnętrzną wyboru odnośnie przedmiotu zgody małżeńskiej, albo też ograniczają ją w bardzo poważnym stopniu. Uczeni dowodzą, że człowiek nigdy nie jest wolny w sposób absolutny w wyborze, ponieważ jest ograniczony wieloma czynnikami¹². Kaniści jednak starają się wypracować normy prawne ułatwiające sędziom kościelnym orzekać nieważność małżeństwa w przypadku wielkiego ograniczenia wolności wewnętrznej wyboru obowiązków małżeńskich u jednego z kontrahentów.

W okresie posoborowym orzecznictwo rotalne dużo uwagi poświęca dojrzałości psychologicznej, zakładającej odpowiedni stopień rozeznania i oceny wartości poznanego przedmiotu¹³ oraz zdolności do zrealizowania podjętych zobowiązań¹⁴. Należy zaznaczyć, że przedmiotem zgody małżeńskiej w doktrynie Soboru Watykańskiego II jest „głęboka wspólnota życia i miłości” (KDK 48). Miłość zaś i jej realizacja łączy się w olnością¹⁵. Człowieka w jego działaniach mogą ograniczać różne przyczyny psychiczne, o których dowiadujemy się z wyroków rotalnych¹⁶. Sprawiają one, że człowiek nie jest zdolny do życia we wspólnocie, której fundamentem jest wzajemna miłość stron.

¹¹ *Supplementum* 53, art. 2, ad. 2.

¹² R. Zavalloni, *La libertà personale — Psicologia della condotta umana*, Milano 1973, s. 266.

¹³ Decyzja (=dec.) *Sacrae Romanae Rotae* (=SRR) z 22 lutego 1965, coram (=c.) Rogers, *Jus Canonicum* (=JC) 12 (1972) 316.

¹⁴ Dec. SRR z 4 marca 1977, c. Serrano, *Ephemerides Iuris Canonici* (=EIC) 34 (1978) 153.

¹⁵ N. Vilain, *Quelques interpellations des sciences humaines comme approches des procédures canoniques matrimoniales*, *Revue de Droit Canonique* (=RDC) 30 (1980) 100 nn.

¹⁶ Dec. SRR z 28 lipca 1971, c. Pompeda, *Monitor Ecclesiasticus* (=ME) 97 (1972) 76; dec. SRR z 8 lipca 1967 c. Lefebvre, *RDC* 22 (1972) 202.

Rozważając ograniczenie wolności wewnętrznej człowieka, trzeba się zastanowić nad znanymi pojęciami prawnymi, mianowicie: wolą nieprzyjęcia zobowiązań (*voluntas sese non obligandi*) oraz wolą niewypełnienia przyjętych zobowiązań (*voluntas obligationem non implendi*) i zastanowić czy małżeństwo będzie ważne w przypadku, kiedy u jednego z kontrahentów wolność wewnętrzna zostanie poważnie ograniczona powodując tym samym niezdolność wypełnienia przyjętych zobowiązań. Wiadomo, że wola nieprzyjęcia zobowiązań powoduje nieważność małżeństwa, natomiast wola niewypełnienia przyjętych zobowiązań nie ma wpływu na nieważność małżeństwa. A. Sabbatani w wyroku rotalnym z 13 listopada 1959 r.¹⁷ stwierdza, że jeśli człowiek aktem zgody wyklucza przyjęcie zobowiązań, tym samym wyklucza przedmiot zgody małżeńskiej. Wyżej wspomniane rozróżnienie *voluntas sese non obligandi* i *voluntas obligationem non implendi* odnosi się do ludzi psychicznie zdrowych, które zawarły małżeństwo z pełną wolnością wewnętrzną wyboru i nie chcą wypełnić istotnych obowiązków zawartych w przedmiocie zgody. Dla sędziów kościelnych — w przypadku *voluntas obligationem non implendi* — istnieje trudność, czy kontrahenci w chwili zawierania ślubu posiadali wolność wewnętrzną wyboru wspólnoty życia małżeńskiego oraz wolność wewnętrzną do wypełnienia zobowiązań wypływających z tej wspólnoty.

Pracodawca w kanonie 1095 3° KPK stwierdza, że „niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy z przyczyn natury psychicznej nie są zdolni podjąć istotnych obowiązków”. Kanon ten wskazuje na ludzi dotkniętych różnymi chorobami lub schorzeniami psychicznymi, którzy nie są w stanie wyrazić zgody na przedmiot małżeństwa¹⁸. Przyczyna niezdolności tkwi wtedy w samym podmiocie działającym. Osoba nie jest zdolna do samozdeterminowania się celem podjęcia swobodnej decyzji o małżeństwie. Osoba zawierająca małżeństwo winna być panem samego siebie (*verus dominus*)¹⁹ czyli — panować wewnątrz nad swoimi decyzjami. Sędziowie rotalni mówią tymczasem o schorzeniach powodujących wielkie osłabienie wolności wewnętrznej wyboru przedmiotu zgody mimo jego poznania i skierowania nawet ku niemu intencji. Choroby czy też schorzenia psychiczne ograniczają lub całkowicie znoszą wtedy zdolność do podjęcia samodzielnej decyzji o małżeństwie.

---

¹⁷ *Sacrae Romanae Rotae Decisiones seu Sententiae* (=SRRD), dec. z 13 listopada 1959, c. Sabbatani, t. 61 (1969) 501—503.

¹⁸ Dec. SRR z 4 kwietnia 1963, c. Pinto, ME 89 (1965) 409; dec. SRR z 8 lipca 1967, c. Lefebvre, ME 93 (1969) 60.

¹⁹ Dec. SRR z 20 października 1966, c. Lefebvre, *Apollinaris* 42 (1969) 209.

Do najczęściej spotykanych schorzeń psychicznych należą: histeria, neurastenia, obsesje itp.²⁰

2. Niezdolność kontrahentów do wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich spowodowana ograniczeniem wolności wewnętrznej.

Wolność wewnętrzna odnosi się również do realizacji podjętych w akcie zgody obowiązków. Zawierając małżeństwo osoba wyraża wolę przekazania prawa do siebie drugiej stronie oraz przyjęcia zobowiązań małżeńskich, które prawodawca wylicza w Kodeksie Prawa Kanonicznego. Są to:

- a) wspólnota życia
- b) zrodzenie i wychowanie potomstwa
- c) dobro małżonków (*bonum coniugum*).

W kanonie 1055 § 1 KPK czytamy, że: „Małżeńskie przymierze, przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia skierowaną ze swej natury do dobra małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa, zostało między ochrzczoneymi podniesione przez Chrystusa Pana do godności sakramentu”. Kontrahent zawierając małżeństwo musi nie tylko wyrazić wolę przyjęcia istotnych obowiązków ale posiadać wolność wewnętrzną do ich wypełnienia. Przykładowo można wskazać na alkoholika, który poznał przedmiot zgody, wyraził wolę ich przyjęcia ale nie jest w stanie wypełnić obowiązków w nim zawartych. Mówimy wtedy o ograniczeniu wolności spowodowanej alkoholizmem. Dyspozycja zawarta w cytowanym kanonie 1095 3° KPK obejmuje zatem nie tylko brak zdolności do podjęcia istotnych obowiązków ale również do ich wypełnienia²¹. Perturbacje psychiczne zaś mogą nie tylko spowodować niezdolność człowieka do podjęcia decyzji o małżeństwie ale także ograniczając go wewnętrznym w działaniu utrudnić wypełnienie zobowiązań. Występuje wtedy brak przedmiotu, ponieważ faktycznie istnieje w podmiocie niezdolność do jego realizacji²². Ta niezdolność musi występować już w chwili zawierania ślubu i być nieusuwalna żadnymi dostępnymi środkami czyli u p r z e d n i a i t r w a ł a. Ponieważ nie można zobowiązać się do czegoś, czego nie jest się w stanie wypełnić²³, dlatego też powyższy brak zdolności u jednego z kontrahentów stanowi wadę konsensu z prawa naturalnego²⁴.

²⁰ Dec. SRR z 28 czerwca 1971, c. P o m p e d a, ME 97 (1972) 77.

²¹ M. Żurowski, *Niezdolność do podjęcia obowiązków małżeńskich z przyczyn psychicznych*, Prawo Kanoniczne 29 (1986) nr 3—4, s. 6.

²² M. P o m p e d a, *Il matrimonio nel nuovo Codice di Diritto Canonico*, Padwa 1985, s. 135.

²³ Tenże, *Il Codice del Vaticano II, matrimonio canonico*, Bologna 1985, s. 145.

²⁴ M. Żurowski, dz. c., s. 7.

Wśród przyczyn psychicznych trzeba wymienić anomalie psychoseksualne²⁵ ograniczające wolność wewnętrzną człowieka w zrealizowaniu istotnych obowiązków małżeńskich. W wyroku rotalnym z 2 grudnia 1967 r.²⁶ *coram* Lefebvre'a czytamy, że małżeństwo zostało zawarte nieważnie, ponieważ występował brak zdolności do przekazania-przyjęcia (*traditio-acceptatio*) prawa do ciała (*ius in corpus*) w sposób wyłączny i dozwolony. Zgoda więc — jak uzasadnia K. Lefebvre — była bezprzedmiotowa. W innym wyroku rotalnym z 4 kwietnia 1963 r.²⁷ *coram* Pinto ponens pisze, że nie dający się opanować silny pociąg do tej samej płci czynił osobę niezdolną do wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich ograniczając wolność wewnętrzną. Sędziowie kościelni zaznaczają, że anomalie psychoseksualne muszą poważnie ograniczać wolność wewnętrzną (*graviter*), tzn. w takim stopniu aby człowiek nie był w możliwości wypełnić zobowiązań wspólnoty życia mężczyzny i kobiety.

Podobną niezdolność powoduje zaawansowany alkoholizm²⁸. Jeśli stan alkoholika jest chroniczny, następuje wtedy zwyrodnienie etyczne ograniczające wolność wewnętrzną kontrahenta czyniąc go niezdolnym w realizacji podjętych obowiązków małżeńskich²⁹.

Do innych przyczyn psychicznych ograniczających wolność wewnętrzną w działaniu należy paranoia, obsesje i psychozy³⁰. Powodują one niezdolność do wypełnienia zobowiązań zawartych w akcie zgody małżeńskiej, a tym samym — jak wspomniano — niezdolność do ich podjęcia.

3. Zdolność wewnętrzną do wyboru kontrahenta.

Rozważając zagadnienie wolności wewnętrznej, należy zwrócić uwagę na zdolność człowieka do wyboru partnera. Osoba zawierająca małżeństwo powinna być bowiem wolna nie tylko zewnętrznie, ale — jak wspomniano — również wewnętrznie. Znana zasada prawna, że człowiek powinien być panem swoich decyzji³¹ zakłada nie tylko wolność wewnętrzną wyboru małżeństwa wraz z jego celami i możliwością wypełnienia istotnych obowiązków, ale także zdolność wewnętrzną w zakresie wyboru partnera. Znany kanonista P. Wesemann³² stwierdza, że np. w RFN szerzy się od

²⁵ SRRD, dec. z 2 grudnia 1967, c. Lefebvre, t. 59 (1967) 804.

²⁶ Tamże, s. 807.

²⁷ Dec. SRR z 4 kwietnia 1963, c. Pinto, ME 89 (1965) 410—411.

²⁸ T. Bilikiewicz, *Psychiatria kliniczna*, Warszawa 1966³, s. 683.

²⁹ O. Di Jorio, *Il dolo nel consenso matrimoniale*, Roma 1972, s. 156 nn.

³⁰ Dec. SRR z 5 kwietnia 1979, c. Stankiewicz, ME 104 (1979) 428; dec. SRR z 8 lipca 1974, c. Pinto, ME 100 (1975) 502.

³¹ SRR, dec. z 4 kwietnia 1963, c. Pinto, ME 89 (1965) 409.

³² P. Wesemann, *Psychiczna niezdolność do małżeństwa jako problem sądownictwa kościelnego*, *Kościół i prawo* 3 (1984) 90—91.

jakiegoś czasu praktyka bardzo wczesnego, bo już w okresie dojrzewania wyboru partnera lub partnerki, co powoduje, że między wyborem a zawarciem małżeństwa upływa wiele lat. Presja otoczenia jest tak wielka, że ci młodzi ludzie po osiągnięciu dojrzałości muszą zawrzeć ze sobą małżeństwo, ponieważ w przeciwnym przypadku tracą w swoim środowisku dobrą reputację. Swobodna decyzja w okresie wchodzenia w pełnoletniość dotycząca wyboru partnera, staje się prawie niemożliwa. W takich sytuacjach — zdaniem kanonistów³³ — o ważności małżeństwa decyduje moment jego zawierania. Ślub należy uznać za ważny w myśl kanonu 1060 KPK, w którym prawodawca stwierdza, że: „Małżeństwo cieszy się przychylnością prawa, dlatego w wątpliwości należy uważać je za ważne, dopóki nie udowodni się czegoś przeciwnego”.

Innym przykładem ograniczenia wolności wewnętrznej w zakresie wyboru kontrahenta stanowi przedmałżeńska ciąża. Nie zawsze w takich sytuacjach występuje wolna decyzja dotycząca wyboru konkretnej partnerki czy też partnera. Sędziowie kościelni rozpatrując takie przypadki — celem orzeczenia nieważności małżeństwa — mówią o braku wystarczającej wolności wewnętrznej u partnerów³⁴, przejawiającym się od strony zewnętrznej w sugestiach nie będących jeszcze przymusem, od strony wewnętrznej natomiast w niepokojach, które w konkretnych sytuacjach mogą mieć bardzo wielki wpływ na wolność wewnętrzną wyboru drugiej strony. Ponieważ każdy człowiek jest inny, jeśli chodzi o psychikę, dlatego każdy wypadek należy traktować indywidualnie. Te same sugestie bowiem na jedną osobę mogą nie mieć żadnego wpływu, kiedy indziej zaś mogą bardzo poważnie zachwiać wolność wewnętrzną człowieka. Orzecznictwo rotalne rozważa tę kwestię zdolności wewnętrznej do wyboru kontrahenta³⁵, ale problem nie został do końca rozpracowany, ponieważ psychika człowieka nadal pozostaje niezgłębiona. W miarę postępu nauk medycznych kanoniści będą precyzować omawiane kwestie nieważności małżeństwa z braku wolności wewnętrznej kontrahentów.

Zakończenie

Rozważając treść kanonu 1095 2° i 3° KPK wkraczamy w problematykę władz duchowych człowieka, a więc rozumu i woli. Osiągnięcia nauk medycznych i orzecznictwo rotalne dostarczają bogatego materiału do analizy rozeznania oceniającego „discretio iudici” oraz wolności wewnętrznej „libertas interna”. Zrozumienie postępowania człowieka możliwe jest tylko wtedy, gdy sędzia rozpatrując materiał dowodowy wniknie w konkretnym przypadku,

³³ Tamże, s. 92.

³⁴ Tamże, s. 97.

³⁵ Dec. SRR z 12 października 1979, c. Pinto, ME 105 (1980) 167.

czy istniało rozeznanie oceniające odnośnie do istotnych praw i obowiązków małżeńskich oraz zdolności ich przyjęcia i wypełnienia. Wolność wewnętrzna — jak to zostało ukazane — może odnosić się do różnych aspektów małżeństwa. Jeśli jej brak lub zostaje w poważnym stopniu zachwiana powoduje nieważność małżeństwa. Rota Rzymska oraz Sygnatura Apostolska, publikując swoje orzeczenia, pomagają sędziom niższych instancji w podejmowaniu decyzji w analogicznych sprawach.

Quaestio libertatis internae in iuridico usu postconciliaris periodi

Post Vaticanum II iudices ecclesiastici maiorem attentionem in psychicam hominis aspicere coeperunt.

Positivae inventiones in campo psichiatriae et variarum scholarum psychologiarum necessitatem inspiciendi in internam libertatem voluntatis humanae coegerunt.

In iure canonico firme stat principium: homo iurans matrimonium verus dominus (sui ipsius) esse debet. Haec dominatio in planitia libertatis internae ostenditur, quae ad libertatem electionis obiectum consensus matrimonialis pertinet, libertatem realisationis acceptorum obligationum in actu consensus, denique plenam libertatem in electione coniugis.

Hic articulus illud problema in base hodierni usus in iure canonico et sententiarum Sacrae Rotae nobis ponitur.